

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Türkçenin Söz Varlığı

DOI: 10.26466/opus.907263

*

Memet Kuzey*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Bayburt Eğitim Fakültesi, Bayburt/Türkiye

E-Posta: memetkuzey@bayburt.edu.tr

ORCID: [0000-0002-9866-8134](https://orcid.org/0000-0002-9866-8134)

Öz

Sosyal bilgiler dersi, disiplinlerarası bir ders olup, Türkçenin söz varlığı açısından zengin bir içeriğe sahip olmasını gerektirmektedir. Söz varlığının öğrencilere kazandırılmasında en önemli materyal ders kitaplarıdır. Bu bağlamda ders kitapları Türkçenin söz varlığını yansıtabilmesi ve öğrencilerin kişisel söz varlıklarını da geliştirici nitelikte olabilmelidir. Bu çalışmanın amacı, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki Türkçenin söz varlığını tespit etmektir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılında Talim Terbiye Kurulu'nca kabul edilen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilmiştir. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiş ve yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Batı kökenli kelimelerin kullanımın büyük bir çeşitliliğe sahip olduğu, daha çok Fransızca kökenli kelimelerden oluştuğu, Türkçenin deyim zenginliğinin ders kitabına yansıtıldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin kişisel söz varlığını geliştirebilecek kalıp sözlere, ikilemlere ve farklı disiplinlere ait terimlere yer verildiği tespit edilmiş olup, disiplinlerarası bir ders içeriğine sahip olmasına rağmen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında atasözlerine neredeyse hiç yer verilmediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı, sosyal bilgiler, sosyal bilgiler ders kitapları, söz varlığı, söz varlığı unsurları.

The Presence of Turkish in the 6th Grade Social Studies Textbook

*

Abstract

Social studies course is an interdisciplinary course and requires a rich content in terms of Turkish vocabulary. The most important material in gaining vocabulary to students is textbooks. In this context, textbooks should be able to reflect the vocabulary of Turkish and improve students' personal vocabulary. The aim of this study is to determine the vocabulary of Turkish in the 6th grade social studies textbook. The study was carried out using document analysis, which is one of the qualitative research methods. The data of the study were obtained from the 6th grade social studies textbook accepted by the Board of Education in the 2018-2019 academic year. The data were analyzed and interpreted with content analysis. Based on the findings obtained, it was determined that the use of Western-origin words in the 6th grade social studies textbook has a great variety, consists mostly of French-origin words, and the richness of Turkish idioms is reflected in the textbook. It was determined that there were phrases, dilemmas and terms belonging to different disciplines that could improve the students' personal vocabulary, and it was concluded that proverbs were almost never included in the 6th grade social studies textbook, although it has an interdisciplinary course content.

Keywords: *Social studies, textbook, social studies textbooks, vocabulary, vocabulary elements.*

Giriş

Çocuklar, sosyal bir varlık olarak ailede dünyaya gelirler. Çocukların ihtiyaç duyduğu her şeyi aile sağladığından dolayı onların sosyalleşmesinde ve yetiştirilmesinde aile kritik bir rol oynar. Aile, çocuğun iletişim kurduğu ve çevresinde gördüklerine ilişkin ilk fikirlerini geliştirdiği bir ortamı ifade eder. Ailenin eğitim düzeyi, sosyoekonomik durumu, aile bireylerinin meslek çeşitliliği vb. çocuğun söz varlığı üzerinde etkili olabilmektedir. Ailenin bu konuda çocuğa ne kadar destek verdiği ve ne gibi olanaklar sunduğu çocuğun dil edinimini önemli ölçüde belirler. Çocuğun dil edinimini etkileyen diğer bir ortam ise okullardır. Okullar, çocuklara amaçlı söz varlığını geliştirme fırsatı sunan mekânlardır. Uzmanlaşmış kurumlar olarak zengin öğrenme deneyimleri aracılığıyla çocuklara dil zevkini ve bilincini kazandırmaya çalışırlar. Böylece duygularını, düşüncelerini ve hayallerini ifade etmelerine katkı sağlayarak dil becerilerini edinmelerine rehberlik etmiş olurlar.

Okullar dil edinim süreçlerine eğitimin rehberi ve kılavuzu niteliğinde olan programlara göre yer verirler. Bu programlar eğitilecek öğrencilere, hayatlarında kendilerini ifade edebilecekleri öğrenme yaşantılarını kazandırma süreçlerini (Demirel, 2019, s.2) kapsamaktadır. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (SBDÖP) dil becerilerine yer verildiği görülmektedir. Türkiye Yeterlilik Çerçevesi, “Anadilde iletişim” başlığı altında “kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmaktır” ifadesi yer almaktadır. “Özel Amaçları”, “Temel Beceriler” ve “Programın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” bölümlerinde (MEB, 2018, s.4-10) Türkçenin söz varlığına doğrudan veya dolaylı bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkçenin söz varlığına programlarda yer verilmesi kadar ders kitaplarında da yer alması bir o kadar önemli görülmektedir.

Öğrencinin okulda neler öğreneceğini ve öğretmenin neler öğreteceğini belirleyen önemli araçlardan biri ders kitaplarıdır (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı 2011, s.34-64). Ders kitapları öğrenme-öğretme sürecinde basılı materyaller arasında öğretmen ve öğrenciler tarafından

en fazla kullanılan (Sever, 2010, s.15), öğretme ortamının önemli tamamlayıcısı (Karatay, 2007, s.147) ve öğrencilerin söz varlığını besleyen önemli kaynakçalardır (Keklik, 2011, s.82). Ders kitapları temel kaynak durumunda olması nedeniyle öğrencinin söz varlığı edinimi açısından büyük önem taşımaktadırlar. Bu bağlamda söz varlığı ile öğrencinin temel dil becerileri, özellikle de okuduğunu anlama gücü arasında yüksek bir ilişkiyi ifade ederler (Göçer, 2009, s.1026).

Toplumların geçmişten günümüze kadar içinden geçtiği tarihsel süreci gösteren ve onların geleceğine dair ışık tutan sözlü ve yazılı kültürel öğelere dair ne varsa orada o toplumun kültürü ve o kültürün en önemli parçası olan dilin varlığından söz etmek mümkündür (Kaban ve Bulut, 2020, s.2686). Söz varlığı bir milletin var olmasını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Söz varlığının korunmasında ve toplumsal bir bellek olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasında ders kitapları önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü ders kitaplarında söz varlığının öğretimi amaç halinde ortaya çıkar ve eğitimin en merkezi konumunda yer alır (Karadağ, 2019, s.3-7). Ders kitapları öğrencilerin gelişimine göre bir dilin özelliklerini içerir ve söz varlığını oluşturur. Söz varlığı bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011, s.2158) olarak tanımlanır.

Ders kitapları söz varlığını oluşturan sözcük, ikileme, deyim, atasözü, ilişkili sözler ve kalıplaşmış sözlere yer vermektedir (Karadağ, 2019, s.6; Gökdayı, 2008, s.89). Ders kitapları bu söz varlığı unsurlarının öğrencilere kazandırılmasında önemli bir materyal konumundadırlar (Karagöl ve Tarakçı, 2019, s.149). Ders kitaplarının içeriğinin hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de söz varlığı açısından niteliğidir (Karadağ ve Kurudayıoğlu, 2010, s.425). Öğrencilerin ders kitaplarındaki metinlerin tam ve doğru bir şekilde anlamaları kelime dağarcıklarıyla nasıl doğru orantılı ise öğrencilerin edinecekleri söz varlığıyla da bu metinler ile doğru orantılıdır ve büyük önem taşımaktadır (Göçer, 2009, s.1046). Kazandıkları bu söz varlığı da akademik başarılarını etkileyebilmektedir (Karatay, 2007, s.146).

Söz varlığının öğrencilere kazandırılmasında ana kaynakça görevi gören ders kitapları ile ilgili olarak MEB'in bazı ölçütler koyduğu görülmektedir. Nitekim taslak ders kitaplarının değerlendirilmeye esas

olacak kriterler ve açıklama bölümünde “dil, anlatım ve üslup” başlığında “ders kitaplarında öğrencilerin seviyelerine uygun ve söz varlıklarını zenginleştirmeye yönelik bir dil kullanılmalıdır” ve “Dil ve anlatım yönünden uygunluk” başlığında ise “Kullanılan dil (söz varlığı, ifade tarzı, terminoloji, yabancı sözcük vb.) öğrenci seviyesine uygun olmalıdır” (MEB, 2019b, s.11-20) gibi kriterlere yer verildiği görülmektedir. Belirlenen bu kriterlerden söz varlığı kapsamında yer alan yabancı kelime, terim, deyim, atasözleri, kalıp sözler ve ikilemeler yer almaktadır.

Yabancı kelimeler; bir toplumun başka bir toplumla gerçekleştirdiği siyasi, ticari, kültürel, sosyal ilişkilerin sonucu ya da bilim ve teknolojiadaki değişim ve gelişimlerin, üretildiği toplumlardan dışa doğru yaygınlaşması yoluyla diğer dillere dâhil olurlar. Geçtiği dilde yabancı kelime olarak adlandırılırlar ve dâhil olduğu dilin ses özelliklerine bürünürler (Karadağ, 2019, s.25; Apaydın, 2010, s.53). Terimler; bilim, meslek ya da özel alanlarının kendi alanlarına özgü anlamlarını karşılarlar. Anlamları kesindir, kişiden kişiye değişmez, ancak dil içinde dolaşimleri sınırlıdır (Karadağ, 2019, s.26; Apaydın, 2010, s.62).

Deyim; genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbekleridir (TDK, 2011, s.651). Anlatımı renklendirip canlandırır. Çünkü deyimler, belli bir durumu, olayı ya da kavramı tek tek sözcüklerden daha etkili bir biçimde anlatır (Apaydın, 2010, s.56). Atasözleri; uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesellerdir (TDK, 2011, s.180). Atasözleri aynı zamanda kuşaklar arasında gündelik hayatın etki düzeyi yüksek sözleri ve içinde var olduğu kültürün en önemli taşıyıcı ve yansıtıcılarıdır (Karadağ, 2019, s.20).

Kalıp sözler; daha çok niyet ve temenni bildiren ve toplumun hemen her ferdinin kullanmayı adet hâline getirdiği sözlerdir. Kalıp sözlerin toplumun kültürüne ışık tuttuğunu, inançları ve insan ilişkilerindeki ayrıntılarla gelenek ve görenekleri yansıttığını belirtmektedir (Karadağ, 2019, s.26). İkilemeler; anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi ve anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözün yan yana kullanılmasıdır (Karadağ, 2019, s.23; Apaydın, 2010, s.54).

Öğrencilerin söz varlığı unsurlarının kazanımında sosyal bilgiler ders kitaplarının ayrıca önemli bir yere sahip olduğu aşikârdır. Çünkü sosyal bilgiler “bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi” (MEB, 2004, s.45) olarak tanımlanmakta ve disiplinlerarası bir söz varlığını da içermektedir. Bu araştırmanın problem cümlesini 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki içeriğin bu söz varlığı açısından hangi özellikleri gösterdiğinin araştırılması oluşturmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde (Karadağ, 2019; Karagöl, Tarakçı 2019; Demir 2016; Onan 2016; Apaydın 2010; Karadağ ve Kurudayıoğlu 2010; Turhan 2010; Uludağ 2010; doğru 2008; Kaya 2008; Arslan-Kutlu 2006) genel olarak Türkçe ders kitaplarını söz varlığı açısından inceledikleri görülmektedir. (Değirmenci, Kuzey ve Yetişensoy 2019; Sönmez 2014; Şahin, 2014; Gülersoy 2013; Kaymakçı 2013; Karabacak ve Turan 2007; Şahin 2004) sosyal bilgiler ders kitaplarını farklı konu alanlarına göre inceledikleri belirlenmiştir. Ancak bu çalışmalarda sosyal bilgiler ders kitaplarını söz varlığı açısından incelenmediği görülmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin disiplinlerarası bir ders oluşu, bireyin toplumsallaşması sürecinde işlevsel rolü dikkate alındığında; söz varlığının ders kitaplarında nasıl yer aldığı araştırma açısından önemli görülmektedir. Çünkü ders kitaplarındaki söz varlığı, öğrencilerin sosyal bilgiler dersini oluşturan disiplinlerine karşı tutumlarında belirleyici olabilmektedir (Göçer, 2009, s.1026). Bu sebeple araştırmanın amacı, 2018 SBDÖP’na göre yenilenen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Türkçenin söz varlığı (yabancı kelime, terim, deyim, atasözü, ikileme ve kalıp söz) unsurlarını tespit etmektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Batı kökenli yabancı kelimelerin kullanım durumu ne düzeydedir?
2. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında terimlerin kullanım durumu ne düzeydedir?

3. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında deyimlerin kullanım durumu ne düzeydedir?
4. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında atasözlerinin kullanım durumu ne düzeydedir?
5. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kalıp sözlerin kullanım durumu ne düzeydedir?
6. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelerin kullanım durumu ne düzeydedir?

Yöntem

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Türkçenin söz varlığı, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem, araştırılması amaçlanan olgu veya olaylar hakkında bilgi veren yazılı materyallerin incelenmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu doğrultuda MEB 2018-2019 eğitim öğretim yılı 6. sınıfta okutulan sosyal bilgiler ders kitabındaki söz varlığı öğeleri incelenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri 2018 yılından itibaren 5 yıl süreyle kullanımı MEB tarafından uygun görülen 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilmiştir. Bu kitap sadece okutulacak metinleri içermektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına ilişkin bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal bilgiler ders kitabı

Ders kitabı	Yayın yılı	Yazarlar	Yayıncı kuruluş
6. sınıf	2018	Faruk Gökalp Yılmaz Hasan Bayraktar Mustafa Kemal Özden Murat Akpınar Ömer Evin	Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

Tablo 1’de verilen sosyal bilgiler ders kitabındaki metinler söz varlığı unsuru olarak atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, (Batı kökenli) yabancı kelimeler ve terimler (Karadağ, 2019; Gökdayı, 2008; Baş, 2011; Özbek, 2015; Yılmaz ve Doğan, 2014) açısından veri olarak toplanmış ve incelenmiştir. Bu veriler TDK’nın Türkçede Batı Kökenli Kelimeler

Sözlüğü, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü ile Bilim ve Sanat Terimler Sözlüğü kullanılarak elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

6. sınıf sosyal bilgiler dersi kitabının incelenmesi amacıyla elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara veya ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu şekilde birbirine benzeyen veriler, söz varlığını oluşturan atasözleri, deyimler, ikilemeler, kalıp sözler, (Batı kökenli) yabancı kelimeler ve terimler çerçevesinde bir araya getirilerek düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Bu kategorileri oluşturan kelimeler, öğrenme alanları "Birey ve Toplum" (1), "Kültür ve Miras" (2), "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" (3), "Bilim, Teknoloji ve Toplum" (4), "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" (5), "Etkin Vatandaşlık" (6), "Küresel Bağlantılar" (7) şeklinde rakamlar ile kodlanarak verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde çalışmaya konu olan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen veriler ve yorumlamalara yer verilmiştir. Söz varlığına ilişkin unsurlar Batı kökenli yabancı kelimeler, terimler, deyimler, atasözleri, ikilemeler ve kalıp sözler kategorileri altında verilmiştir.

Batı Kökenli Yabancı Kelimeler

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki yabancı kelimelerin mevcut durumu TDK'nın "Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü" dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Kelimelerin kökenleri "Alm. Almanca; Bulg. Bulgarca; Erm. Ermenice; Fr. Fransızca; İng. İngilizce; İsp. İspanyolca; İt. İtalyanca; Lat. Latince; Mac. Macarca; Port. Portekizce; Rus. Rusça; Rum. Rumca; Sırp. Sırpça; Sl. Slavca; Yun. Yunanca" şeklinde ilişkilendirilmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen Batı kökenli kelimelere ilişkin bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. *Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen Batı kökenli kelimelere ilişkin bulgular*

Sıra No	Kelime	Kökeni	Öğrenme alanı	Sıra No	Kelime	Kökeni	Öğrenme alanı
1	Adres	Fr.	1,4	131	Mango	Port.	3
2	Afiş	Fr.	1,5	132	Marka	İt.	4,7
3	Ajans	Fr.	2,7	133	Market	İng.	1
4	Alfabe	Fr.	2	134	Medya	İng.	1,6,7
5	Alo	Fr.	1,5,6	135	Meridyen	Fr.	3
6	Alüvyon	Fr.	3	136	Mersin	Rum.	3
7	Alüminyum	Fr.	3,5	137	Mesaj	Fr.	2
8	Alternatif	Fr.	5	138	Metal	Fr.	4,5,7
9	Ambalaj	Fr.	6	139	Meteorolojik	Fr.	4
10	Anket	Fr.	4	140	Metre	Fr.	3
11	Antantı	Fr.	7	141	Mikrop	Fr.	4
12	Antropoloji	Fr.	4,7	142	Minyatür	Fr.	2
13	Apartman	Fr.	1	143	Mobilya	İt.	1,5,7
14	Arkeoloji	Fr.	2,4	144	Model	Fr.	6
15	Arkeolog	Fr.	2,4	145	Monarşi	Fr.	6
16	Asansör	Fr.	4	146	Motif	Fr.	1,2
17	Astronomi	Fr.	4	147	Motor	Fr.	7
18	Atölye	Fr.	2,5	148	Müzik	Fr.	1,2,4
19	Atmosfer	Fr.	5	149	Müze	Fr.	2
20	Avukat	Fr.	1	150	Nanoteknoloji	İng.	4
21	Baraj	Fr.	5	151	Nanorobot	İng.	4
22	Bandrol	Fr.	4	152	Navigasyon	Fr.	3
23	Barkot	İng.	4	153	Oksijen	Fr.	5
24	Bisküvi	Fr.	5	154	Oligarşi	Fr.	6
25	Biyoloji	Fr.	4	155	Operasyon	Fr.	4
26	Boksit	Fr.	5	156	Organizasyon	Fr.	4
27	Bor	Fr.	5	157	Otel	Fr.	5
28	Çar	Rus.	6	158	Otizm	Fr.	1
29	Çay	Çince	5,7	159	Otobüs	Fr.	6
30	Ceket	Fr.	2	160	Otomobil	Fr.	4,5,7
31	Çete	Bulg.	2, 4, 7	161	Otopark	Alm.	6
32	Çimento	İt.	5	162	Otorite	Fr.	6
33	Çip	İng.	1, 5	163	Paket	Fr.	7
34	Defne	Rum.	3	164	Palet	Fr.	6
35	Demokrasi	Fr.	6	165	Pano	Fr.	4,6
36	Desen	Fr.	1,2	166	Pantolon	Fr.	2
37	Deterjan	Fr.	5	167	Pansiyon	Fr.	7
38	Diplomasi	Fr.	7	168	Papa	İt.	2
39	Disiplin	Fr.	2	169	Paragraf	Fr.	4
40	Dinamo	Fr.	5	170	Paralel	Fr.	3
41	Doktor	Fr.	1	171	Paralimpik	İng.	6
42	Domates	Rum.	4	172	Parfüm	Fr.	2
43	Ekonomi	Fr.	3,4,5,6	173	Parti	Fr.	6
44	Ekonomik	Fr.	1,2,7	174	Patent	Fr.	2,4,6,7
45	Ekvator	Fr.	3	175	Patron	Fr.	5
46	Ekvatorial	Fr.	3	176	Personel	Fr.	5,6
47	Elektrik	Fr.	4,5,7	177	Petrol	Fr.	3,5,7
48	Elektronik	Fr.	1,4,5	178	Pil	Fr.	4
49	Endüstri	Fr.	5	179	Pilot	Fr.	1,3,5

Memet Kuzey

50	<i>Enerji</i>	Fr.	5,7	180	<i>Plastik</i>	Fr.	5,7
51	<i>EntriKa</i>	Fr.	2,	181	<i>Plato</i>	Fr.	3
52	<i>Erozyon</i>	Fr.	4,5	182	<i>Politika</i>	İt.	2,5,7
53	<i>Etiket</i>	Fr.	4	183	<i>Popüler</i>	Fr.	7
54	<i>Etnik</i>	Fr.	1	184	<i>Portakal</i>	Fr.	3,5
55	<i>Fabrika</i>	İt.	3,4,5	185	<i>Potansiyel</i>	Fr.	3,5
56	<i>Faktör</i>	Fr.	4	186	<i>Pozitif</i>	Fr.	6
57	<i>Faks</i>	İng.	1	187	<i>Pratik</i>	Fr.	4
58	<i>Fakülte</i>	Fr.	7	188	<i>Prenses</i>	Fr.	2
59	<i>Fasulye</i>	Rum.	5	189	<i>Problem</i>	Fr.	1,4
60	<i>Fatura</i>	İt.	5	190	<i>Profesyonel</i>	Fr.	1
61	<i>Fayans</i>	Fr.	5	191	<i>Program</i>	Fr.	4,6,7
62	<i>Federasyon</i>	Fr.	7	192	<i>Proje</i>	Fr.	1,2,3,4,5,6,7
63	<i>Figür</i>	Fr.	7	193	<i>Prototip</i>	Fr.	4
64	<i>Firma</i>	Fr.	4,	194	<i>Psikoloji</i>	Fr.	4
65	<i>Fiş</i>	Fr.	4,5,	195	<i>Pusula</i>	İt.	2
66	<i>Fizik</i>	Fr.	3,4,	196	<i>Radar</i>	İng.	4
67	<i>Fosil</i>	Fr.	5	197	<i>Radyo</i>	Fr.	4,6
68	<i>Fotoğraf</i>	Fr.	1,4	198	<i>Raflineri</i>	Fr.	3
69	<i>Futbol</i>	İng.	1	199	<i>Rafting</i>	İng.	5
70	<i>Füze</i>	Fr.	4	200	<i>Rapor</i>	Fr.	3,4
71	<i>Gaz</i>	Fr.	5	201	<i>Reçine</i>	Rum.	5
72	<i>Gazete</i>	İt.	4,6	202	<i>Referandum</i>	Fr.	6
73	<i>Geometri</i>	Fr.	2	203	<i>Reklam</i>	Fr.	5
74	<i>Grafik</i>	Fr.	3	204	<i>Rekor</i>	Fr.	5
75	<i>Greyfurt</i>	İng.	5	205	<i>Rezerv</i>	Fr.	5
6	<i>Grup</i>	Fr.	1,2,3,4,5 ,6, 7	206	<i>Robot</i>	Fr.	4
77	<i>Gübre</i>	Rum.	5,7	207	<i>Rol</i>	Fr.	1,2,6,7
78	<i>Gümrük</i>	Rum.	7	208	<i>Salça</i>	İt.	5
79	<i>Halter</i>	Fr.	1	209	<i>Santral</i>	Fr.	4,5
80	<i>Hidroelektrik</i>	Fr.	4,5	210	<i>Sektör</i>	Fr.	4,5
81	<i>Hipotez</i>	Fr.	4	211	<i>Sembol</i>	Fr.	2,4
82	<i>Hristiyan</i>	Rum.	2	212	<i>Seramik</i>	Fr.	5
83	<i>İllegal</i>	Fr.	6	213	<i>Servis</i>	Fr.	1
84	<i>İmparator</i>	İt.	2,6,4	214	<i>Sinema</i>	Fr.	4
85	<i>İnovasyon</i>	İng.	4	215	<i>Siğla</i>	Rum.	5
86	<i>Jeotermal</i>	Fr.	5	216	<i>Sigorta</i>	İt.	2
87	<i>Jet</i>	İng.	5	217	<i>Sistem</i>	Fr.	2,4,5,6
88	<i>Kakao</i>	Fr.	3	218	<i>Sivil</i>	Fr.	6
89	<i>Kampanya</i>	İt.	1	219	<i>Slogan</i>	Fr.	7
90	<i>Kaptan</i>	İ.	3	220	<i>Sosyal</i>	Fr.	1,4,5,6,7
911	<i>Karbondioksit</i>	Fr.	5	221	<i>Sosyolog</i>	Fr.	4
92	<i>Karekod</i>	İng.	4	222	<i>Sosyoloji</i>	Fr.	1,4
93	<i>Kategori</i>	Fr.	6	223	<i>Sosyoekonomik</i>	Fr.	1
94	<i>Kaucuk</i>	Fr.	7	224	<i>Spor</i>	Fr.	1,5,6
95	<i>Kilometre</i>	Fr.	3	225	<i>Statü</i>	Fr.	7
96	<i>Kiraz</i>	Rum.	5	226	<i>Step</i>	Fr.	3
97	<i>Kiremit</i>	Rum.	5	228	<i>Stratejik</i>	Fr.	7
98	<i>Klavye</i>	Fr.	4	229	<i>Süper</i>	Fr.	4
99	<i>Kod</i>	Fr.	4	230	<i>Şampiyon</i>	Fr.	6
100	<i>Kombina</i>	Fr.	5	231	<i>Şarapıol</i>	Mac.	6
101	<i>Kompozisyon</i>	Fr.	1	232	<i>Şema</i>	Fr.	4,5
102	<i>Konserve</i>	Fr.	5	233	<i>Şövalye</i>	Fr.	2
103	<i>Kontrol</i>	Fr.	4	234	<i>Tablet</i>	Fr.	4

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Türkçenin Söz Varlığı

104	<i>Koordinatör</i>	Fr.	4	235	<i>Tablo</i>	Fr.	1,2,3
105	<i>Koordinasyon</i>	Fr.	2,7	236	<i>Tank</i>	Fr.	6
106	<i>Koridor</i>	Fr.	2	237	<i>Teknik</i>	Fr.	1,2
107	<i>Korsan</i>	İt.	14	238	<i>Teknoloji</i>	Fr.	1,4,6
108	<i>Kozmetik</i>	Fr.	5	239	<i>Tekstil</i>	Fr.	4,5,7
109	<i>Kral</i>	Sırp.	2	240	<i>Telefon</i>	Fr.	1,4,5
110	<i>Kreş</i>	Fr.	6	241	<i>Teleskop</i>	Fr.	4
111	<i>Kriter</i>	Fr.	4	242	<i>Televizyon</i>	Fr.	1,4,6,7
112	<i>Kriz</i>	Fr.	7	243	<i>Temel</i>	Rum.	4,7
113	<i>Krom</i>	Fr.	5	244	<i>Teokrasi</i>	Fr.	6
114	<i>Kulüp</i>	Fr.	1	245	<i>Termik</i>	Fr.	5
115	<i>Kültür</i>	Fr.	1,2,4,5,7	246	<i>Terör</i>	Fr.	4
116	<i>Kültürel</i>	Fr.	2	247	<i>Test</i>	İng.	4
117	<i>Kümes</i>	Rum.	5	248	<i>Tiyatro</i>	İt.	6
118	<i>Lamba</i>	Rum.	5	249	<i>Tolerans</i>	Fr.	6
119	<i>Lastik</i>	Fr.	5	250	<i>Ton</i>	Fr.	6
120	<i>Lazer</i>	Fr.	4	251	<i>Trafik</i>	Fr.	1,4
121	<i>Lavanta</i>	İt.	3	252	<i>Tren</i>	Fr.	2,7
122	<i>Limon</i>	Rum.	3,5	253	<i>Tropikal</i>	Fr.	3
123	<i>Linyit</i>	Fr.	3,5	254	<i>Tuğla</i>	Rum.	5
124	<i>Liste</i>	Fr.	7	255	<i>Turist</i>	Fr.	4,5
125	<i>Lojman</i>	Fr.	7	256	<i>Turizm</i>	Fr.	3,4,5
126	<i>Madalya</i>	İt.	6	257	<i>Türbin</i>	Fr.	4,5
127	<i>Makarna</i>	İt.	5	258	<i>Üniversite</i>	Fr.	1,5,7
128	<i>Maki</i>	Fr.	3	259	<i>Vagon</i>	Fr.	7
129	<i>Makine</i>	İt.	4,5,7	260	<i>Veteriner</i>	Fr.	2
130	<i>Mandalina</i>	İt.	3,5	261	<i>Vizyon</i>	Fr.	4

Tablo 2 incelendiğinde Batı kökenli kelimelerin sosyal bilgiler ders kitabında önemli ölçüde kullanıldığı ve bu kelimelerin büyük çoğunluğunun Fransızca kökenli olduğu görülmektedir. Bu durumun oluşmasında Batılılaşmada Fransız örneğinin seçilmesinin önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Osmanlı Devleti'nde askeri yeniliklerin çoğunun Fransız subaylarca yürütülmesi, Fransızcanın yabancı dil dersi olarak okutulması, Fransız Conseil d'Etat (Şurayı Devlet) gibi kurumların benzerlerinin kurulması, Paris'e öğrenci gönderilmesi ve bu öğrencilerin daha sonra eğitim politikaları üzerinde etkili olmaları, Galatasaray Sultanisinin açılması gibi nedenler Türk Eğitim Sistemi üzerinde Fransızcanın etkisini artırmış ve günümüzde de bu etkisini devam ettirmektedir (Ergün, 1990, s.56). Halkın günlük yaşamda kullandıkları kelimelerde ise Rumcanın etkinliği ortaya çıkmaktadır. Anadolu topraklarının fethi ile birlikte Türklerin gittikçe yerleşik hayata geçmesi ve karşılaşılan durumlara ilişkin birlikte yaşadıkları Rumlarla karşılıklı

etkileşimleri, Rumcanın kullanılan günlük dil üzerinde etkisinin olmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Terimler

Sosyal bilgiler dersi, sosyal ve beşerî bilimlerden oluşturulmuş bir müfredat dersi olduğundan bu disiplinlere ait terimlere yer verilmektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen terimler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen terimlere ilişkin bulgular

Sıra no	Terim	Bilim dalı	Sıra no	Terim	Bilim dalı	Sıra no	Terim	Bilim dalı
1	Kimlik	Psikoloji	22	Yön	Coğrafya	43	İstek	
2	Birey		23	Yer		44	İhtiyaçlar	
3	Düşünce		24	Çevre		45	Üretim	
4	Duygu		25	Hava olay		46	Dağıtım	
5	Sorumluluk		26	Hava durumu		47	Tüketim	
6	Davranış		27	Afet		48	Gelir	
7	Rol		28	Doğal ortam		49	Gider	
8	Akrabalık	Antropoloji	29	Beşerî ortam		50	İthalat	
9	Gelenek		30	İklim		51	İhracat	
10	Değer		31	Sosyal etkileşim	Sosyoloji	52	Kronoloji	Tarih
11	Dil		32	Grup		53	Benzerlik	
12	Aile		33	Kurum		54	Farklılık	
13	Giyim		34	Sosyal örgüt		55	Değişme	
14	Din		35	Yurttaşlık	Siyaset bilimi	56	Süreklilik	
15	Kültür		36	Ulusal egemenlik		57	Nedensellik	
16	Kültürel öge		37			58	Ulus	
17	Kanıt		38	Katılım		59	Liderlik	
18	Kültürel farkındalık		39	Kamuoyu		60	Savaş	
19	Yerleşme	Coğrafya	40	Demokrasi		61	Güç	
20	Nüfus		41	Para	Ekonomi	62	Kaynak	
21	Bölge		42	Bütçe		63	Yüzyıl	

Tablo 3 incelendiğinde sosyal bilgiler dersini oluşturan çeşitli disiplinlerine ait terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum hem sosyal bilgiler dersinin içerik yönünden kelime zenginliğini ifade etmektedir hem de öğrencilerin kelime hazineleri için eşsiz bir fırsat sunduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Bu terimlerin doğru olarak

öğretilmesinin içerikte anlamsal olarak doğru verilmesine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Deyimler

İncelenen sosyal bilgiler ders kitabı söz varlığını oluşturan deyimlere yer vermiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen deyimler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen deyimlere ilişkin bulgular

Sıra no	Deyim	Öğrenme alanı	Sıra no	Deyim	Öğrenme alanı	Sıra no	Deyim	Öğrenme alanı
1	<i>Ad koymak</i>	2	74	<i>Hayata geçirmek</i>	4	147	<i>Sarf etmek</i>	7
2	<i>Adım atmak</i>	7	75	<i>Hayırlı olsun</i>	6	148	<i>Sarf etmek</i>	7
3	<i>Aklını kullanmak</i>	4	76	<i>Hicret etmek</i>	2	149	<i>Satış yapmak</i>	5
4	<i>Allah'a emanet ol</i>	1	77	<i>Hiçe saymak</i>	1	150	<i>Saygı duymak</i>	2
5	<i>Allah akıl versin</i>	1	78	<i>Hizmet vermek</i>	4	151	<i>Saygı göstermek</i>	2,6
6	<i>Allah başıslasın</i>	1	79	<i>İade etmek</i>	4	152	<i>Sebepl olmak</i>	3
7	<i>Arama yapmak</i>	6	80	<i>İcat etmek</i>	4	153	<i>Seçim yapmak</i>	6
8	<i>Araya getirmek</i>	4	81	<i>İddia etmek</i>	6	154	<i>Selam vermek</i>	1,2
9	<i>Arz etmek</i>	1,6	82	<i>İfade etmek</i>	2,3,6	155	<i>Serbest bırakmak</i>	2
10	<i>Arzu etmek</i>	6	83	<i>İhlal etmek</i>	6	156	<i>Soğukkanlı olmak</i>	5
11	<i>Ayak basmak</i>	1	84	<i>İhmal etmek</i>	3	157	<i>Sohbet etmek</i>	1
12	<i>Baskın düzenlemek (yapmak)</i>	4	85	<i>İkramda bulunmak</i>	2	158	<i>Sokağa çıkmak</i>	6
13	<i>Başkanlık etmek</i>	2	86	<i>İlan etmek</i>	6,7	159	<i>Son vermek</i>	2,6
14	<i>Bir çatı altında olmak</i>	2	87	<i>İleri gelmek</i>	2	160	<i>Sona ermek</i>	2,3
15	<i>Bir araya gelmek</i>	1	88	<i>İleri sürmek</i>	6	161	<i>Söz konusu</i>	1
16	<i>Bayrak asmak</i>	1	89	<i>İnşa etmek</i>	1,2,4,7	162	<i>Söz sahibi olmak</i>	2
17	<i>Bedel vermek</i>	7	90	<i>İntikam almak</i>	2	163	<i>Söz kesmek</i>	2
18	<i>Bitap düşmek</i>	1	91	<i>İstişare etmek</i>	2	164	<i>Sözü geçmek</i>	2
19	<i>Birlik olmak</i>	1	92	<i>İsyan etmek</i>	2	165	<i>Şehit edilmek</i>	2
20	<i>Bilgi edinmek</i>	1	93	<i>İş yapmak</i>	1	166	<i>Tabi olmak</i>	2

Memet Kuzey

21	<i>Cesaret göstermek</i>	2	94	<i>İtaat etmek</i>	2	167	<i>Tahlil etmek</i>	4,7
22	<i>Çaba göstermek</i>	1, 6	95	<i>İtibar etmek</i>	2	168	<i>Tahmin etmek</i>	2,4,7
23	<i>Dâhil olmak</i>	6	96	<i>İtiraz etmek</i>	6	169	<i>Takip etmek</i>	2,4
24	<i>Davet etmek</i>	2	97	<i>İzin istemek/almak</i>	1, 4	200	<i>Taklit etmek</i>	4
25	<i>Devam etmek</i>	1,2,3,4,5,6,7	98	<i>Kabul etmek</i>	2,4,6	201	<i>Talep etmek</i>	1
26	<i>Değer vermek</i>	1	99	<i>Kabul görmek</i>	6	202	<i>Tamir etmek</i>	4
27	<i>Destek olmak</i>	1	100	<i>Kapısını çalmak</i>	7	203	<i>Tarif etmek</i>	3
28	<i>Destek sağlamak</i>	7	101	<i>Kara bağlamak</i>	2	204	<i>Tavsiye etmek</i>	2
29	<i>Destek vermek</i>	7	102	<i>Karanlık çökmek</i>	1	205	<i>Tayin etmek</i>	2,3
30	<i>Dikkat çekmek</i>	2, 6	103	<i>Karar vermek /almak</i>	2,4,6	206	<i>Tedavi etmek</i>	1
31	<i>Dikkate almak</i>	1	104	<i>Karşı çıkmak</i>	1	207	<i>Tedbir almak</i>	1
32	<i>Dikkat etmek</i>	6	105	<i>Katkıda bulunmak</i>	5,6,7	208	<i>Teklif etmek</i>	6
33	<i>Dikkatli dinlemek</i>	1	106	<i>Kayıt altına girmek</i>	6	209	<i>Temel atmak</i>	2,7
34	<i>Dikkatli olmak</i>	4	107	<i>Keyif vermek</i>	2,3	210	<i>Temsil etmek</i>	2,6
35	<i>Dile getirmek</i>	1,2	108	<i>Kılıç çekmek</i>	2	211	<i>Tercih etmek</i>	3
36	<i>Dışarı çıkmak</i>	2,6	109	<i>Kına yakmak</i>	1	212	<i>Terk etmek</i>	2
37	<i>Dört bir yandan</i>	1	110	<i>Kız istemek</i>	1	213	<i>Tesis etmek</i>	2,7
38	<i>Diz çökmek</i>	2	111	<i>Kolları sıvamak</i>	6	214	<i>Tespit etmek</i>	4
39	<i>Dünya çapında</i>	7	112	<i>Komuta etmek</i>	2,6	215	<i>Test etmek</i>	4
40	<i>El ele vermek</i>	6	113	<i>Kontrol etmek</i>	2	216	<i>Teşekkür etmek</i>	6
41	<i>El koymak</i>	6	114	<i>Korumaya almak</i>	6	217	<i>Teşkil etmek</i>	2
42	<i>Elde etmek</i>	2, 4, 6, 7	115	<i>Konuşma yapmak</i>	1	218	<i>Titiz olmak</i>	5
43	<i>Elde tutmak</i>	4	116	<i>Kucak açmak</i>	7	219	<i>Unutuvermek</i>	6
44	<i>Ele almak</i>	4, 6	117	<i>Kulaç atmak</i>	6	220	<i>Uygun görmek</i>	6
45	<i>Ele geçirmek</i>	2,4	118	<i>Mağlup etmek</i>	2	221	<i>Üstesinden gelmek</i>	1
46	<i>Engel olmak</i>	2	119	<i>Maruz kalmak</i>	2	222	<i>Uygun bulmak</i>	6
47	<i>Esir düşmek</i>	7	120	<i>Meydana gelmek</i>	1,2, 6	223	<i>Üstün görmek</i>	2
48	<i>Esir almak</i>	2	121	<i>Mezardan çıkartmak</i>	2	224	<i>Vergiye bağlamak</i>	2
49	<i>Esir olmak</i>	7	122	<i>Misafir etmek</i>	2	225	<i>Vesile olmak</i>	1
50	<i>Etkili olmak</i>	3,6	123	<i>Muamele görmek</i>	6	226	<i>Yardım etmek</i>	1,2

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Türkçenin Söz Varlığı

51	<i>Eve çıkmak</i>	1	124	<i>Mücadele etmek</i>	2,6	227	<i>Yasa çıkartmak</i>	6
52	<i>Faaliyette bulunmak</i>	7	125	<i>Müdahale etmek</i>	5	228	<i>Yasa koymak</i>	6
53	<i>Fark etmek</i>	1, 4, 6	126	<i>Mümkün olmak</i>	7	229	<i>Yatırım yapmak</i>	5,7
54	<i>Gayret göstermek</i>	6	127	<i>Müracaat etmek</i>	1	230	<i>Yediden yetmişe</i>	6
55	<i>Geçit vermek</i>	1	128	<i>Neden olmak</i>	3,4,5,6	231	<i>Yemek vermek</i>	1
56	<i>Gelin almak</i>	1	129	<i>Ne olur?</i>	5	232	<i>Yer almak</i>	1,3,5,6
57	<i>Göç etmek</i>	2	130	<i>Ortadan kaldırmak</i>	6	233	<i>Yer kaplamak</i>	2
58	<i>Görev almak</i>	7	131	<i>Ortaya çıkmak</i>	3,6	234	<i>Yer öpmek</i>	2
59	<i>Görüş bildirmek</i>	4, 6	132	<i>Ortaya çıkartmak</i>	1,3,4	235	<i>Yerinde kalmak</i>	1
60	<i>Gösteri yapmak</i>	6	133	<i>Ortaya koymak</i>	2	236	<i>Yerini almak</i>	6
61	<i>Gözünü açmak</i>	6	134	<i>Oy vermek</i>	6	237	<i>Yerine getirmek</i>	5,6
62	<i>Güvence altına almak</i>	6	135	<i>Önem vermek</i>	2,7	238	<i>Yok etmek</i>	2,5
63	<i>Haber almak</i>	6	136	<i>Önlem almak</i>	1	239	<i>Yok olmak</i>	2
64	<i>Hak etmek</i>	7	137	<i>Örnek almak</i>	1	240	<i>Yol açmak</i>	1
65	<i>Hak kazanmak</i>	7	138	<i>Örnek olmak</i>	1,6,7	241	<i>Yola çıkmak</i>	2,3,4,6
66	<i>Hak vermek</i>	6	139	<i>Örnek vermek</i>	1,4,6	242	<i>Yol yapmak</i>	3
67	<i>Hâkim olmak</i>	2	140	<i>Pişman olmak</i>	2	243	<i>Yüzü gülmek</i>	1
68	<i>Halini almak</i>	3	141	<i>Rahat(sız) etmek</i>	2	244	<i>Zarar görmek</i>	1
69	<i>Hakkı tanımak</i>	6	142	<i>Rekor kırmak</i>	6	245	<i>Zarar vermek</i>	1
70	<i>Haline gelmek</i>	3, 4	143	<i>Rol almak</i>	7	246	<i>Zinde tutmak</i>	4
71	<i>Hamd etmek</i>	6	144	<i>Rol oynamak</i>	1,6	247	<i>Ziyaret etmek</i>	2
72	<i>Hareket etmek,</i>	1, 6	145	<i>Sabırlı olmak</i>	7	248	<i>Zorunda kalmak</i>	2
73	<i>Harekete geçmek</i>	2	146	<i>Sahip olmak</i>	1,3,7			

Tablo 4 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının deyimler açısından zengin olduğu görülmektedir. Türkçede deyimler sayısal yönden diğer söz varlıklarına göre belirli çokluk gösterir (Apaydın, 2010:56). Bu durumun çalışmaya konu olan sosyal bilgiler ders kitabına yansıdığı söylenebilir. Ayrıca çalışmanın deyim açısından zengin olmasının 6. sınıf Türkçe Ders Programında (TDP) “Söz varlığı” başlığı altında “Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler” kazanımını da

karşılıklı değerlendirilmektedir. Bu nedenle 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında deyimlere yer verilmesinin metin içeriğinin anlaşılmasında önemli bir işlev gördüğü söylenebilir.

Atasözleri

Söz varlığı içerisinde yer alan atasözlerinin araştırma kapsamında incelenen sosyal bilgiler ders kitabında yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda tespit edilen atasözleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen atasözlerine ilişkin bulgular

Sıra no	Atasözü	Öğrenme alanı
1	Doğrunun yardımcısı Allah'tır.	1
2	Aldatayım diyen aldanır.	1

Tablo 5 incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitabının atasözleri açısından yetersiz olduğu ön plana çıkmaktadır. Hâlbuki 6. sınıf Türkçe Ders Programı'nda "Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler" kazanımına yer verilmişken sosyal bilgiler ders kitabında atasözlerine yeterli seviyede yer verilmeyişi bir eksiklik olarak yorumlanmıştır.

Kalıp Sözlere

Sosyal bilgiler ders kitabında kalıp sözlere yer verildiği belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen kalıp sözlere Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının içeriğinde kalıp sözlere verildiği görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık eğitimini içermesi ve öğrencilerin günlük hayatlarında kurdukları sözlü iletişim becerileri açısından kalıp sözlerin verilmesi söz varlığı açısından olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 6. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen kalıp sözler ilişkin bulgular

Sıra no	Kalıp söz	Öğrenme alanı	Sıra no	Kalıp söz	Öğrenme alanı	Sıra no	Kalıp söz	Öğrenme alanı
1	Bariş içinde yaşamak	1	9	Maalesef	3	17	Selam	1,2
2	Buyuruyor ki	2,7	10	Mesele	1,6,7	18	Söz konusu olmak	1
3	Buyurun	1	11	Neden olmak	1,3,6	19	Teşekkür ederim	1
4	Buyurdu ki	2	12	Ne yapardın?	6	20	Ya da	2,3,4
5	Dikkat	2	13	Ne olursa olsun	6	21	Yani	1,2,3,6,7
6	Dikkat etmek	3	14	Örnek	1,2,3,4 5,6,7	22	Yemin edince	2
7	Efendim	2	15	Örneğin	1,6	23	Yok olmasın diye	2
8	Hayırlı olsun	6	16	Ön yargı	1			

İkilemeler

Sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelere yer verildiği görülmektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tespit edilen ikilemeler Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7 incelendiğinde ikileme unsurlarının kullanıldığı görülmektedir. Öğrencilerin kendi düşüncelerini, fikirlerini ve duygularını ifade etmelerinde kullanabilecekleri pekiştirme örneklerine yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelere yer verilmesi öğrencinin söz varlığı açısından olumlu görülmektedir.

Tablo 7. Altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında geçen ikilemelere ilişkin bulgular

Sıra no	İkileme	Öğrenme alanı	Sıra no	İkileme	Öğrenme alanı	Sıra no	İkileme	Öğrenme alanı
1	Adı sanı	2	20	İlim ve sanat	2	39	Pek çok	1
2	Alıp satmak	2	21	Hemen hemen	3	40	Renge renk	
3	Ana babaya	7	22	Kadın erkek	6	41	Sabahtan akşama	1
4	Araç gereç	4	23	Kendi kendine		42	Seve seve	
5	Ayrı ayrı	6	24	Kendi kendisi	6	43	Sık sık	1,6
6	Baş başa	1	25	Karşı karşıya	2	44	Tek tek	1
7	Boydan boya	2	26	Kayıtsız şartsız		45	Toz duman	2
8	Boyu posu	2	27	Konar-göçer	2	46	Türk İslam	2
9	Canlı cansız	3	28	Kuşaktan kuşağa		47	Yanı sıra	2,3,6,7
10	Cennet cehennem	2	29	Kültür-medeniyet	2	48	Yanı başı	7
11	Çanak çömlek	2,3	30	Maddi-manevi	3	49	Yavaş yavaş	2
12	Davul zurna	1	31	Muhacir Ensar	2	50	Yazlık ve kışlık	2
13	Doğu-batı	2,3	32	Nesilden nesile	1	51	Yediden yetmiş	6
14	Ekip biçme	2	33	Ok yay	2	52	Yemyeşil	3
15	El ele (vermek)	6	34	Okuma yazma	2	53	Yer yön	3
16	Gece gündüz	2,3	35	Olursa olsun	1,4	54	Yük yük	2
17	Gelip geçici	7	36	Olup biteni	2	55	Zaman zaman	1,2
18	Giyim kuşam	7	37	Olup olmadığını	1,5	56	Usta çırak	1
19	İç içe	7	38	Ordu millet	2			

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabından elde edilen bulgulara göre ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. SBDÖP'nin Türkçenin söz varlığıyla ilgili doğrudan bir amaca veya sınıf düzeyinde bir kazanıma yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitaplarında ise Türkçenin söz varlığına doğrudan dikkat çekebilecek herhangi bir açıklamanın olmadığı tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler dersi çoklu disiplinden oluşturulan bir

ders niteliği taşıdığından söz varlığı açısından zengin bir niteliğe sahip olduğu düşünülebilir.

6. sınıf TDÖP “Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır” (MEB, 2019a, s.27) kazanımına yer verildiği görülmektedir. Bu kazanım doğrultusunda tespit edilen Batı kökenli kelimelerin dilimiz yerleştiğin bir ifadesi olarak kabul edilmiştir. Türkçede kullanılan yabancı kelimelerin 9. yüzyıldan itibaren Arapça ve Farsça kökenli, 19. yüzyıldan itibaren ise ağırlıklı olarak Fransızca ve İngilizce kökenli kelimelerin kullanımının olduğu bilinmektedir. Tanzimat ile başlayan modernleşme politikaları, eğitim için batıya özellikle Fransa’ya gönderilen öğrencilerin ülkelerine döndüklerinde üst düzey bürokrat olarak eğitim politikaları üzerinde etkili olmaları, teknolojik ve bilimsel gelişmeler Batı kökenli kelimelerin özellikle Fransızcanın gittikçe Türkçenin söz varlığı içerisinde daha çok yer almasını sağlamıştır. Bu gelişmeler, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 264 Batı kökenli kelimenin kullanılmasının nedeni olarak görülmüştür. Kurudayıoğlu (2011) çalışmasında bir öğrenciye ortaokulu sürecinde 1000 ile 2000 temel kelime öğretilmesi gerekmektedir. Arslan-Kutlu (2006) çalışmasında Türkçe ders kitaplarında geçen toplam yabancı kelime sayısı 42’dir. Bu çalışmalarının sonucuna göre sosyal bilgiler ders kitabındaki Batı kökenli kelimelerin büyük bir yekûn tuttuğu sonucuna varılmıştır.

Sosyal bilgiler dersinin farklı disiplinlerden oluşması ve bu disiplinlere ait terimlere yer verildiği sonucuna varılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitabını terimler açısından zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Bu disiplinlere ait terimlerin verilmesi öğrencilerin düşünce ve duygularını ifade etmede büyük bir fırsat olanağı sağlamaktadır. Ayrıca öğrencilerin bu terimleri edinmeleri bu disiplinlere ilişkin bilgilerini, becerilerini ve tutumlarını geliştirmelerine fırsat oluşturacağını düşündürmektedir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında söz varlığının önemli unsurlarından biri olan atasözlerine neredeyse hiç yer verilmediği sonucuna varılmıştır. Kültürün bir aktarıcısı olan ve geçmişin gelecekteki ufuk işlevini gören atasözlerine nerede ise hiç yer verilmeyişi ders kitabının bir eksikliği olarak görülmektedir. Bu duruma göre değerler öğretimi açısından bile sosyal bilgiler ders kitaplarının atasözlerini kullanım açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Türkçe ders kitaplarında

atasözlerinin %0,07 olması durumuna (Apaydın, 2010) göre yeterli düzeyde görülebilir. Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında, kelime hazinesi açısından herhangi bir değerlendirme yapılmadığını (Karadağ ve Kurudayıoğlu, 2010) görüşüne göre de sosyal bilgiler ders kitaplarının da atasözleri açısından herhangi bir değerlendirme tabii tutulmadığı söylenebilir. Arslan-Kutlu (2006) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında 26 atasözü, Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe ders kitabı metinlerinde en fazla 3 atasözü, Turhan (2010) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında en fazla 2 atasözüne yer verildiği sonuçlarına göre yeterli düzeyde görülebilir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında söz varlığı unsurlarından deyimlere yeterli düzeyde yer verildiği sonucuna varılmıştır. Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe ders metinlerinde en fazla 262 deyim, Doğru (2008)'nin çalışmasında Türkçe ders kitaplarının her birinde ortalama 90 deyim, Arslan-Kutlu (2006) araştırmasında 347 deyim, Turhan (2010) Türkçe ders kitaplarında en fazla 246 deyim olduğu sonuçlarına göre yeterli olduğu varsayılabilir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ilişkili sözlere (kalıplaşmış sözler) az da olsa yer verildiği sonucuna varılmıştır. Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe metinlerde en fazla 14 ilişkili söz varlığı sonucuna göre sosyal bilgiler ders kitabının yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Fakat Apaydın (2010)'un çalışmasında 8 kalıplaşmış söze, Turhan (2010) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında en fazla 10 kalıplaşmış söze yer verdiği sonuçlarına göre de sosyal bilgiler ders kitabının daha zengin söz varlığına sahip olduğu ifade edilebilir.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ikilemelerin yer aldığı görülmüştür. Ders kitabında ikilemelerin sayısı deyimlerin sayısından daha azdır. Bu durum Apaydın (2010)'ın çalışmasının sonucuyla örtüşmektedir. Uludağ (2010) araştırmasında Türkçe metinlerde en fazla 57 ikileme, Turhan (2010) araştırmasında Türkçe ders kitaplarında en fazla 85 ikileme olduğu sonuçlarına göre yeterli olduğu söylenebilir. Araştırmanın bulgularından hareketle aşağıda bazı öneriler sunulmuştur.

1. Sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında var olan söz varlığı bir nitelik unsuru olarak ders kitaplarının içeriğinde belirgin bir şekilde yer verilebilir.

2. Sosyal bilgiler dersi farklı disiplinlerden oluştuğu için söz varlığı açısından çok zengin içeriğe sahip olmasına ve bu unsurların öğretimine yer verilmelidir.
3. Ders kitaplarına alınan metinlerin söz varlığını kazandırılmasında oldukça etkili olduğundan her okunan metinde yeni söz varlığı unsurlarına bilinçli olarak yer verilebilir.
4. Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilerin günlük hayatlarında çokça karşılaştıkları ve onlara kendilerini ifade etmelerinde kolaylık sağlayacak atasözlerine ve deyimlere, kalıp sözlere ve ilişkili sözlere daha sık yer verilebilir.
5. Sosyal bilgiler ders kitabında Batı köken kelimelerin sıklığını giderebilecek kavramlar kullanılabilir.

EXTENDED ABSTRACT

**The Presence of Turkish in the 6th Grade Social
Studies Textbook**

*

Memet Kuzey
Bayburt University

Children are born in families as social beings. Family plays a critical role in their socialization and upbringing, as the family provides everything children need. Family refers to an environment in which the child communicates and develops her first ideas about what she sees around her. Family's education level, socioeconomic status, occupational diversity of family members and so on. It can have an effect on the child's vocabulary. Schools are one of the most important environments that affect children's language acquisition. Schools are places that offer children the opportunity to develop purposeful vocabulary. Schools include language acquisition processes according to the programs that are guides and guides of education. Textbooks are one of the most important tools in the implementation of these programs in schools. For this reason, they are of great importance for the student's vocabulary acquisition.

It is obvious that social studies textbooks also have an important place in the acquisition of vocabulary elements of students. Because social studies course is an interdisciplinary course, it also includes the elements of speech related to these disciplines. In terms of research, it is important to see how the vocabulary is included in the textbooks. In this context, the problem statement of the research is to investigate the characteristics of the content in the 6th grade social studies textbook in terms of this vocabulary. The purpose of the study is to determine the elements of Turkish vocabulary (foreign words, terms, idioms, proverbs, duplications and stereotypes) in the 6th grade social studies textbook, which was renewed according to the 2018 Social Studies Curriculum. In this context, the following questions were sought.

1. What is the level of use of foreign words of Western origin in the 6th grade social studies textbook?

2. What is the level of usage of the terms in the 6th grade social studies textbook?
3. What is the level of use of idioms in the 6th grade social studies textbook?
4. What is the level of use of proverbs in the 6th grade social studies textbook?
5. What is the usage level of the stubs in the 6th grade social studies textbook?
6. What is the level of use of reduplications in the 6th grade social studies textbook?

The vocabulary of Turkish in the 6th grade social studies textbook was carried out by document analysis, which is one of the qualitative research methods. The data of the research were obtained from the 6th grade social studies textbook, whose use was approved by the Ministry of National Education for 5 years as of 2018. The data obtained in order to examine the 6th grade social studies textbook were analyzed by using content analysis.

The findings of the research were obtained as a result of the analysis of the data obtained from the 6th grade social studies textbook. The findings are included under the categories of foreign words, terms, idioms, proverbs, reduplications and phrases of Western origin.

The modernization policies that started with the Tanzimat, their influence on the education policies as senior bureaucrats when the students who were sent to the west, especially France and returned to their countries for education, are seen as the reason why the words of western origin, especially French, are increasingly included in the Turkish vocabulary. As a result of these developments, it is thought that a total of 264 Western-origin words were included in the 6th grade social studies textbook, and especially French-originated words had a large place. According to these findings, it was concluded that the words of Western origin in the social studies textbook have a large sum.

It was concluded that the social studies course consists of different disciplines and that terms belonging to these disciplines are included. The social studies textbook is a rich resource in terms of terms. Giving terms belonging to these disciplines provides a great opportunity for students to express their thoughts and feelings. In addition, it suggests that students'

acquisition of these terms will create an opportunity to improve their knowledge and skills regarding these disciplines and to develop a positive attitude.

It was concluded that proverbs, which are one of the important elements of vocabulary, are almost never included in the 6th grade social studies textbook. It is seen as a shortcoming of the textbook that the proverbs of the past, which are a transmitter of culture and serve as a horizon for the future, are almost never included. According to this situation, it can be said that even in terms of teaching values, social studies textbooks are insufficient in terms of using proverbs.

It was concluded that idioms, one of the elements of vocabulary, were sufficiently included in the 6th grade social studies textbook. It was concluded that related words (stereotypes) were included in the 6th grade social studies textbook. On this subject, it can be said that the social studies textbook has a richer vocabulary. It has been observed that there are dilemmas in the 6th grade social studies textbook. The number of duplicates in the textbook is less than the number of idioms. Some suggestions have been made based on the findings of the research.

1. The vocabulary that exists in the preparation of social studies textbooks can be clearly included in the content of the textbooks as an element of quality.
2. Since the social studies course consists of different disciplines, it should have a very rich content in terms of vocabulary and the teaching of these elements should be included.
3. Since the texts taken into textbooks are very effective in gaining vocabulary, new vocabulary elements can be included consciously in each text.
4. In social studies textbooks, proverbs and idioms, phrases and related words that students encounter a lot in their daily lives and make it easier for them to express themselves can be used more frequently.

Concepts that can eliminate the frequency of western words can be used in the social studies textbook.

Kaynakça / References

- Apaydın, N. (2010). *6. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan-Kutlu, H. (2006). *MEB ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baş, B. (2011). Söz varlığı ile ilgili çalışmalarda kullanılacak ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29, 27-61.
- Değirmenci, Y., Kuzey, M. ve Yetişensoy, O. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarında afet bilinci ve eğitimi. *e-kağaz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 33-46.
- Demir, C. (2016). Türkçe eğitim-öğretim programları ve kişisel söz varlığı. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 141-161.
- Demirel, Ö. (2019). *Eğitimde program geliştirme kuramdan uygulamaya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğru, A. (2008). *6. sınıf Türkçe ders kitaplarında deyimler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı. *Turkish Studies (Sözlük Özel Sayısı)*, 4(4), 1025-1055.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilgi*, 44, 89-110.
- Gülersoy, A. (2013). İdeal ders kitabı arayışında sosyal bilgiler ders kitaplarının bazı özellikler açısından incelenmesi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 2(1), 8-26.
- Kaban, A. ve Bulut, A. (2020). Atasözü ve deyimlerin çoklu materyalleriyle somutlaştırılmasının okul öncesi eğitime etkisi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 2684-2709.
- Karabacak, N. ve Turan, İ. (2007). İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarının sınıf öğretmen adaylarına göre değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 209-233.
- Karadağ, Ö. (2019). *Kelime öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Karadağ, Ö. ve Kurudayıoğlu, M. (2010). 2005 Türkçe programına göre hazırlanmış ilköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarının kelime hazinesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15(27), 423-436.
- Karagöl, E. ve Tarakçı, R. (2019). Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(222), 149-171.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Kaya, E. (2008). *İlköğretim II. kademe Türkçe ders kitaplarında sözcük varlığı incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebi türlerin kullanım durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 230-255.
- Keklik, S. (2011). Türkçede on bir yaşına kadar çocuklara öğretilmesi gereken, birleşim gücü yüksek ilk bin kelime. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 80-95.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2004). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2019b). *Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-içeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamalar*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2019a). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Onan, B. (2016). Söz varlığı terminolojisi üzerine bir analiz çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 210, 11-29.
- Özbek, E. (2015). Türkiye’de “söz varlığı” çalışmaları ve bunlar üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Kaynak*, 3(5), 23-38.
- Sever, R. (2010). *Öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı örnekleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, Ö. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler programındaki değerler açısından incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 6(2), 101-115.
- Şahin, M. (2004). Etkili bir sosyal bilgiler ders kitabının nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 365-375.

- Şahin, M. (2012). Ders kitaplarının mesaj tasarımı ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 13(3), 129-154.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2011). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. L. Küçükahmet içinde, *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (s.34-66). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turhan, H. (2010). *8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin söz varlığı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, Ç. (2010). *7. sınıf Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, F. G., Bayraktar, H., Özden, M. K., Akpınar, M. ve Evin, Ö. (2018). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Yılmaz, T. ve Doğan, Y. (2014). 7. sınıf öğrencilerinin anlamını bilmedikleri kelimeler ve Türkçe ders kitaplarındaki kelime çalışmaları bağlamında kelime öğretimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 279-295.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kuzey, M. (2021). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Türkçenin söz varlığı. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(41), 3302-3328. DOI: 10.26466/opus.907263.